

„FYSIS“ a „LOGOS“ jako téma ve 20. století [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[„FYSIS“ a „LOGOS“ jako téma ve 20. století \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[„FYSIS“ a „LOGOS“ jako téma ve 20. století \[ETF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 29. 9. 1997 ◆ poznámka: téma: dějiny a dějinnost

◆ lecture, Czech, origin: 29. 9. 1997

„FYSIS“ a „LOGOS“ jako téma ve 20. století [ETF UK] [1997]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Jedna, dvě, tři. *Fysis a logos*, 29. 9. 1997.

Ta slova *fysis* a *logos* jsou slova řecká. A to je věc, která sama o sobě něco ukazuje. My jsme v tom předchozím semináři, kde většina z vás byla, jsme si ukazovali nebo předvídali, jak Heidegger chce ukázat, že slovo *philosophia* je slovo řecké a že z toho něco chce vyvozovat. Tedy také u těchto dvou slov si to musíme uvědomit. A musíme si uvědomit, že tato slova sama o sobě, ač dodnes použitelná – že například *logos* je něco, co se v literatuře stále připomíná, i když to umíme přeložit a překládáme to ovšem chybně; například já považuji za hrubou chybu, že začátek *Janova evangelia* je „na počátku bylo slovo“ a nikoliv „na počátku byl *logos*“. Tam to přeložit znamená strašně ochudit.

Ale je to tradice. Tedy my si musíme uvědomit, že obě ta slova, jako vůbec všechna slova, mají jakýsi podivný způsob, podivnou tendenci nabírat na sebe významy, které tam původně nebyly, a naopak ztrácet významy, které tam byly. A to je to, co nás nutí při čtení starých textů vzít ohled na to, v jakém prostředí, v jaké situaci, do jakého kontextu to slovo kdysi bylo řečeno nebo napsáno. Protože nemůžeme se samozřejmě chápát takové slovo v tom smyslu, jak jsme zvyklí.

Takže jakási *Schwärmerei*, jak to Němci nazývají, toho písmáctví, které jen cituje veršičky a vůbec nedbá jak kontextu v *Bibli*, tak kontextu – to jsou většinou takové ty obrozenecké teologicky neškolené hlasy – prostě se vytrhávají veršičky. To nedělají jen malé církve, to dělají také velké církve. Pokud jste z ČCE, tak já když jsem dostal glejt, že jsem byl confirmován, tak tam je veršíček. A ten veršíček byl namířen proti mně a moji rodiče to dobře rozpoznali a často mi ho citovali. Takže jsem neměl jinou možnost, než jsem ho musel interpretovat proti nim a proti farářům.

Neboť ten veršíček končil „a na moudrost svou nespolehej“, nebo „na rozumnost svou nespolehej“. Tam se muselo interpretovat, co to je. Skutečně to nejde jen tak prostě odcitovat *Bibli* bez kontextu, který to původně mělo, a bez ohledu na to, že v tom kontextu, ve kterém to cituji, to dostává jinou fazónu, jinou podobu. To prostě nejde. Samozřejmě jde to, ale to je pak něco, jako když jdete na náměstí a tam můžete diskutovat s politiky. To je způsob politické diskuse, že se vytrhávají věci a stavějí se na hlavu a tak dále. My si musíme také tady uvědomit, že jde o ty kontexty. A teď já bych začal odjinud, což je běžný způsob, jak filosof pracuje. Když se má k něčemu dostat, tak filosof takřka nikdy nemůže jít přímo. Prostě proto, že jít přímo je vždycky trefit se vedle. To je zvláštní věc, ale je potřeba to vědět. Jít přímo znamená určitě se netrefit. Nejspolehlivější způsob je, když to obejdeme co největším kruhem a teprve zezadu se k tomu vrátíme nebo odjinud. A to je právě proto, že jde o ten kontext.

Čili takové stručné odpovědi jako při různých interview, nebo takovéto střílení odpovědí od boku – to je dobré, když to někdo umí a já to dělám velmi rád sám, takovéto střílení od boku – ale to není filosofie. Filosofie tohle nemá dělat. Nemůže to dělat; prostě když to dělá, tak to není filosofie. Filosofie vždycky musí to nějak nekudy obejít.

A tak my to obejdeme také. Každý člověk se rodí do rodiny. To jest, když chceme někoho dobře poznat, tak musíme vědět, z jaké rodiny je. To je součást toho, že člověk je do tohoto světa, jak říkali existencialisté, vržen. Ono to není tak správné, to vržení, to je už zas existencialisticky formulováno, ale člověk se prostě rodí a není dotázán, zda chce. Zda chce zrovna do téhle rodiny a do tohoto století a do téhle společnosti. Prostě a dobře, i kdyby byl dotázán, tak neví, o co jde, a nemůže si vybrat. Všichni jsme se narodili někam, do něčeho a nemohli jsme si vybrat. A jsme tím ovlivněni a nemáme alternativu. My s tím musíme něco dělat. Musíme to přijmout a musíme s tím něco dělat. To jest také musíme to nepřijmout.

Obojí je pravda. Musíme to přijmout, protože si nemůžeme vybírat. Když si někdo chce vybírat, tak Patočka jednou o tom říkal, že je to morální necitlivost. „Já bych raději do něčeho jiného, já bych se narodil raději nějakým inteligentním rodičům a vzdělaným, kteří mají velkou knihovnu doma“ a tak dále. A nebo zas: „Já bych se raději narodil do nějaké prosté rodiny, aby na mě nedoléhalo vždycky to

vzdělanectví těch mých nemožných předků.“ Obojí je to morální necitlivost. Prostě my to musíme vzít. Stejně tak jako musíme vzít sami sebe, tak musíme vzít prostředí, do kterého jsme se narodili a v němž vyrůstáme. A to vůbec neznamena se s tím smířit. Musíme to akceptovat.

Tedy akceptovat to jako hotovou věc a vědět, že naší povinností, jsme povoláni k tomu, abychom s tím něco udělali. To je dobře podle evangelia, poněvadž někdo dostane půjčený jeden talent, druhý dva talenty a jinej deset talentů a podle toho musí odvést. Samozřejmě nemůžeme chtít, aby všichni nakonec byli milionáři, když někdo začíná se sto tisícem a druhý s deseti korunama. To se musí vzít v kontextu, že? Takže každý člověk se rodí do rodiny, ať už do rodiny fungující nebo nefungující, někdy se rozpadající rodiny, dokonce rozpadlé. Do určitého společenského kontextu, do společnosti, která funguje nebo nefunguje nebo špatně funguje, která se rozkládá. Narodí se do společnosti, která ho nebere, že? *Spinoza* se narodil do portugalské společnosti jako Žid, jako dítě židovských rodičů, kdy útoky a přímo vražedné útoky na židovské komunity byly na denním pořádku po celé Evropě, ale zejména v Portugalsku a ve Španělsku.

Prostě tento malý Žid, aniž mohl rozhodovat, se narodil do této společnosti, a aniž sám mohl rozhodovat, tak byl svými rodiči odvezen do Holandska. Tam je v nové situaci a nějakým způsobem se tam musí protlouct. On nemůže ani říkat, že je Portugalec, je Žid. On nemůže ale říkat moc nahlas ani, že je Žid, protože sice těch Židů se tam odstěhovalo víc a už byli někteří i domácí, ale prostě to byla taková společnost, takové ghetto jaksi ve svobodné společnosti, které si udržovalo svou sebediktaturu, autodiktaturu, a on se s ní dostal také do konfliktu.

Tohle tomu můžeme dobře rozumět. Čili také do určitého společenského kontextu, kdysi do kmene, který má určitou strukturu a tam se něco smí a nesmí, a něco musí a něco nemusí. Dnes už ne do kmene, ale do národa. My jsme se narodili všichni s malou výjimkou jako Češi nebo jako Slováci nebo jako Maďaři. Nezvolili jsme si to, že? Nicméně, jak vyrůstáme, tak musíme buďto přijmout, nebo nepřijmout. My musíme říct pak ano, nebo ne. My nemůžeme říct: „Já jsem se narodil, tak...“

Tohle pranýřoval Emanuel Rádl, když rozlišoval nacionalismus a vůbec otázku národa, národnosti a srovnávání s křesťanstvím. Když vzpomínal na Sladkovského, což byl kněz katolický, který, když mu říkali, že dá víc na národ než na křesťanství, tak říkal: „No a proč ne? Nejdřív jsem se narodil, teprve potom jsem byl pokřtěn.“ Tohle řekl kněz. Jako kdyby bylo rozhodné, jak se kdo narodí a kdy je pokřtěn, jako kdyby rozhodující nebylo, jestli přijme společnost, v které se narodil, anebo jestli přijme křesťanství nebo tu církev, tu konfesi, do které se narodil nebo do které byl pokřtěn.

Dnes tedy do národa, do státu, do civilizačního okruhu či vrstvy, do kultury a v našem případě také můžeme uvést, i když to dneska už není tak důležité, do nějakého vyznání, do nějaké církve. Všechny tyto okruhy jsou tu dříve než člověk, který se právě rodí. A každý nově zrozený člověk se do nich musí jaksi vnořit. Nejenom že je do nich vržen, to je jedna stránka věci, ale musí se do nich vnořit, musí se v nich zabydlovat, vstupovat do nich, osvojovat si je, sžívat se s nimi, a nebo naopak nesžívat se s nimi.

Zabydlovat nebo nezabydlovat se.

To znamená, že se žádný člověk nerodí tak, že by už byl tím vším vybaven, že by se mu toho všeho dostávalo zároveň s narozením. A tomu se právě říká přirozenost nebo příroda. V češtině se to rozlišuje, ale v jiných jazycích ne. *Natura* je obojí, *nature*, *nature* a tak dál, to je obojí vždycky. To jenom čeština dokáže rozlišovat takhle skvěle, příroda a přirozenost. To všechno je to, čeho se člověku dostává již při narození, co si nemusí osvojovat, co se nemusí učit, jako mít modré oči.

Na druhé straně, a tím jsem to už naznačil, se přece jenom s nějakou jinou výbavou člověk rodí. To jsou třeba modré oči. Jsou případy, že se časem přebarví, ať už po infekci a tak dál. Nechme tyto mimořádné případy zvlášť, ale v podstatě barva očí, tvar nosu, až do té chvíle, kdy začnete boxovat, je pořád jaksi dán od přírody. Pak teprve je kultivován tím úderem. O této výbavě, které se každému člověku dostává již při narození, čili od přírody.

Jiný hlas: Prosím, vy mě neberte za slovo, ale já si myslím, že třeba s těmi modrými očima, s rovnými vlasy, se člověk musí sžít. Protože dneska je plno lidí nespokojených samo se sebou, jsou zlostní, že mají

vlnité vlasy, že chtějí červené a tak. Já si myslím, že to k tomu určitě už od dětství patří, nějak se s tím sžít. Hejdánek: Máte pravdu, máte pravdu. Ale to je ta specialita, myslím, od romantismu, že si to takhle uvědomujeme. I dříve se museli lidé sžívat s leccíms, ale nenapadlo je, že by se mohli nesžívat, prostě to brali. Musíte si uvědomit, že když se dítěti, které se narodilo z otrokyně a otcem byl otrok, narodilo jako otrok, dítě otroka a tedy otrok, tak od samého počátku se prostě sžívalo s tím, že nemělo dojem, že se nemusí sžívat, že se může bránit, že mu to nevyhovuje. Samozřejmě to nikomu nevyhovuje a myslím, že řada těch otrockých dětí, že se jim to ze začátku asi taky nezdálo, já nevím. Možná, že se naučily být tak protestující, jako jsou teď. Možná, že dřív to tak nebylo. Víme, že třeba některé zvyky, třeba že malé děti řvou, jako když je na nože bere, to nemohlo existovat kdysi dávno, poněvadž to přivolává šelmy, které by je vyžraly. Takže přežívat mohly jenom ty, co neřvaly a byly ticho. Jak to umějí dodnes zajíčkové, když jsou bez maminky někde v tom pelechu prostě takhle řvavé děti by nepřežily. Ty přežijou jenom v té naší umělé společnosti. Čili vlastně když nějaký otec ztratí nervy a vyhodí to dítě z okna, tak my to cítíme jako velmi nekultivovaný čin. Ale je to návrat k přírodě svým způsobem. Lvi to tak dělají. Když nějaký lvíče moc otravuje starýho lva, tak dostane takovou řádku, že se šestkrát otočí. Samozřejmě takový lvíče něco vydrží. To lvíče se také narodí a nejdřív je pod ochranou své matky, a když už otravuje svého otce nebo vůdce smečky, no tak prostě už je povyroslý.

Ale máte plně pravdu, že to sžívání je nezbytné. Jenomže někdy se musíme sžívat, zabydlovat v těle, který prostě máme od přírody, a někdy je tady něco, co není od přírody, a my se máme také s tím sžívat a také v tom zabydlovat. Čili ten rozdíl trvá. Nejde o to zabydlování. Ten rozdíl je v tom, že my některé věci musíme přijmout, poněvadž jsou dány, a jiné jsou jaksi lidský výmysl. Například to, že se musíte na fakultě teologické učit řecky a hebrejsky, ačkoliv jste chtěli být teology. Co to má s hebrejštinou a s tím společného? Najednou prostě to překvapující – no, ono už to tak nepřekvapuje, každé to ví trochu dopředu – ale prostě jemu jde původně o něco jiného. Jako když jde někdo studovat chemii a najednou ho zkoušejí z Mendělejevovy soustavy. To už je dávno pryč, to je historie. A tak dál. Takové prostě jsou některé věci, s kterými se musíme sžívat, ovšem jsou nikoliv dány od přírody, nýbrž je to lidský výmysl. O té výbavě, která je dána od přírody, můžeme mluvit nebo od narození – čili od přírody – budeme mluvit jako o výbavě genetické. Je to už dáno v genech. Já každou chvíli, když kritizuju své vnuky, tak musím čelit významnému pohledu své ženy, která eventuálně, když tomu nevěnuju pozornost, říká: „Geny neukecáš.“ Takže všechno se svede na mě: jaké děda, tací vnuci.

Jedním z prvních ponuků myšlenkového úsilí starých Řeků bylo rozlišení mezi tím, co je člověku dáno jako jakási přírodní výbava, tedy co je dáno od přírody (říkají *fysei*), a co naopak je nutno si osvojit nebo možno si osvojit teprve po narození. Ať už původ něčeho takového je lidský nebo božský. Poněvadž člověk nemá podle Řeků všechno od přírody, něco má také od bohů. To teprve my jsme si navykli to trochu zaměňovat a prostě všude tam, kde se říkalo, že to je dáno boží prozřetelností, tak jsme tomu začali říkat, že to je od přírody. Čímž jsme zapomněli, co znamenalo to slovo od přírody, *fysei*, u Řeků. Přirozený zákon, přirozené právo. Myšlenka přirozeného práva. To je právo, které máme od přírody, které si nevymysleli lidé. Pro Řeka nic takového nebylo. Právo mohlo být buď stanoveno diktátorem nějakým, nějakým tyranem, a nebo to bylo právo od bohů, nebo se aspoň na zákony božské odvolávalo. Od přírody žádné zákony nebyly. To si vymyslel až Aristotelés, že člověk je od přírody občan, od přírody je člen *polis*, je politické zvíře, říkal, *zoon politikon*. To je hrubý omyl a proti tradici řecké. V řecké tradici to nemohlo mít dobrý zvuk. A po mém soudu je to jedna – nevím, proč se stále zdůrazňuje ta chyba v Platonovi, že v Platonově *Politeia* je otec všech diktatur – Aristotelés je zase otec všech nacionalismů, třeba by se mohlo podobně říct se stejnou nepřesností, poněvadž není pravda ani jedno, ani druhé, a trochu pravda obojí. Jiný hlas:

Prosím vás, já se chci vrátit k tomu přirozenému právu, poněvadž přece moderní přirozené právo pracuje s rozumem. Přirozené právo je to, co je logicky evidovatelné. A pokud se rozum vsune do oblasti té přirozenosti, která je dána stejnou měrou všem, tak potom ty přirozené právní povědomí můžou být také vsunuty do té přírody.

Hejdánek:

Ó jo, ano. O tom právě budeme mluvit. Je otázka, jestli rozum je od přírody. My spíš víme, že přirozené je být nerozumný. Ne?

Jiný hlas:

To jo, ale přesto se to mohlo takhle vnímat.

Hejdánek:

No jo, to ano. Tak ty zevnitř vždycky nějakou logiku takovéhle koncepce mají, ale my musíme vědět, že naší povinností je hned prohlédnout, kde jsou ty vady. A zejména teda historicky...

Jiný hlas:

Já jsem nepochopil pořádně smysl té poznámky, že by právo mělo být nějakým způsobem spjata s rozumem. Bylo to tak řečeno?

Hejdánek:

No ano.

Jiný hlas:

Vždyť přece přirozené právo ani na rozumu být založeno nemůže, protože tam rozum nemá svoji půdu. To je čistě pudové.

Hejdánek:

Za předpokladu, že není rozum od přírody. Ovšem když je od přírody, tak to musí klapat. Když je obojí od přírody, tak to musí klapat.

Jiný hlas:

Jak můžu třeba s výjimkou kategorického imperativu Kanta, což je snad jediná záležitost, která by se nechala čistě rozumově zdůvodnit, ale vše ostatní, co bylo pokládáno za přirozené právo, tak nebylo ani nemohlo být rozumově zdůvodněné. To byla záležitost pudová.

Hejdánek:

Ne, no tak promiň. Přirozené právo je třeba, jak ho chápe Hobbes, válka všech proti všem.

Jiný hlas:

No tak takhle ne ze vši úcty, to jsem se vyjádřil špatně, ale s logikou a rozumem nemá nic společného. Já prostě nemůžu jinak. Ale ten rozum to může pouze reflektovat, ne že je tvůrcem těchto.

Hejdánek:

No tak to tam nestrkej, že tam je tvůrce. Prostě když je od přírody, tak musí té přírodě odpovídat, takže je nerozum chtít prokazovat, že silnější nemá právo proti slabšímu. To je nerozum. Nerozum. Nerozum. A kdo je tak nerozumnej, ta slabý, no tak si spočítá výsledek. To je nerozum.

Jiný hlas:

No tam pak přispěje ten rozum k té přírodě...

Hejdánek:

No ano, to samozřejmě, to byl předpoklad té poznámky kolegy.

Tedy Řekové rozlišovali, a to od sofistů počínaje a prakticky ve stejné době nebo krátce potom to máme u Sokrata – a to právě můžeme potom postavit proti sobě, to dvojí pojetí. Nicméně oboje, jak filosofie (Sokratés, Platón), tak sofistika, což není filosofie, podle Platóna přinejmenším, nebo Sokrata a Platóna. V této době se začalo rozlišovat mezi tím, co je od přírody a co není od přírody. A to, co není od přírody, to mělo dvojí možnou podobu. Buď to bylo stanoveno nějakou autoritou lidskou nebo božskou, čili buď to mohlo být přímo od bohů stanoveno – příkazy, zákazy božské. To máte v *Antigoně* třeba, kde božský příkaz – to není nic přirozeného, to není od přírody – božský příkaz pochovávat mrtvé, čestně, důstojně pochovávat mrtvé. A potom tam byl zákaz určitého člověka pochovat, určitý typ lidí, kteří se provinili nějak v očích vládce. To byl konflikt dvou zákonů. A tedy to, co je stanoveno zákonem, není od přírody, to prostě je stanoveno buď bohem, nebo člověkem.

Hejdánek:

Eventuálně tento dvojí zákon se může dostat do konfliktu. To, co stanoví člověk, může být v konfliktu s

tím, co stanoví Bůh, anebo naopak, to, co stanoví člověk, může být v souhlase s tím, co chce Bůh. Nemusí to být totéž, ale počítá to s tím, respektuje to božský zákon. Konkrétně třeba to, co *Antigona* udělala, to nebyl příkaz Boha do této situace. To si vymyslela ona na základě příkazu obecného, že je třeba pochovávat mrtvé. Ona mohla říct: „Ano, to platí všeobecně, ale tadyhle je zákaz člověka.“ Ne. Ona ten zákaz člověka [porušila]. A to je její rozhodnutí, že se postaví proti vládci a udělá něco, co bychom dneska nazvali občanskou neposlušností.

Tak to je jedna věc. A pak ještě Řekové uznávali další věc, říkají tomu *thesei*, a znamenalo to něco, co prostě rozhodli lidé na základě konvence, úmluvy. Tedy toto patří k začátkům filosofie. Ne k úplným začátkům, jak říkám, je to už ta doba Sokrata, začínající sofistiky nebo už začle sofistiky. A je to problém, který měl značný význam v těch diskusích tehdejších. A my máme doklad literární v *Kratylovi*, jednom z dialogů Platónových, kde ten problém je aplikován na jazyk. Zda jazyk ve smyslu řeč – ale já bych to rád rozlišoval – jazyk, řeč je lépe si nechat slovo řeč pro překlad *logos* v některých případech. Kdežto jazyk, víme, co to je: řečtina, němčina, latina a tak dále. Zda slova jazyka jsou od přírody, anebo je to lidská konvence. Tam ani nikoho nenapadlo, že by to mohl být zákon. Ted' tam se vyšetřuje, co to obnáší a tak dále.

Například to je konkrétní příklad toho, jak tam jsou ještě jiné úmysly u toho, například že my máme za to, nebo většina současných historiků, pokud vím – i když to zas moc neznám, v tuhle době to člověk není schopen číst všechno, a tak je vždycky závislý na tom, co zrovna přečte – většina, myslím, že má za to, že to je rozlišení sofistů, že s tím přišli sofisté. A zdůvodňuje se to tím, že to bylo součástí jejich výbavy zpochybňovat některé věci, takže to nutně takhle museli rozlišovat. Naproti tomu právě ten platónský dialog *Kratylos* chce ukázat zřejmě, že to je starší než sofistika a že to navazuje na Hérakleita. To jest *Kratylos* je žákem Hérakleitovým. A když to Platón sugeruje, že se mladý Sókratés mohl setkat – on ne, že se setkal s Parmenidem, to už je vysoce nepravděpodobné – no tak tím spíš se mohl mladý Sókratés setkat s Kratylem, třeba nějak osobně. Ale většinou to tak nebylo a v žádném případě tedy nemůžeme to chápat tak, že *Kratylos* byl – byl to sice podivný myslitel, jestli vůbec můžeme užít toho slova myslitel, byl to takový sparchantělý žák, takříkajíc, protože hluboké myšlenky svého učitele radikalizoval způsobem, že je vlastně zlikvidoval. To je taková divná postava, to je takový pokus o druhý konec filosofie, když odmítá vůbec něco říkat a jenom ukazuje prstem. To je konec filosofie. Jako předtím Parmenidés – nebo předtím? No snad předtím, on to byl Hérakleitos a Parmenidés přibližně ve stejné době a asi o sobě nevěděli. Ale když Parmenidés řekne, že všechno je jedno a jedno je všechno a že se to nemění a není mnohost a tak dále, tak to je taky konec filosofie. Tehdy konce filosofie byly na spadnutí nebo naopak přšely. Tady s tím se nedá nic dělat, takže je to divná postava. Nicméně nejsou náznaky, že by byl na přechodu k sofistům nebo že by byl sofista. Čili zřejmě zájmem Platónovým bylo, že tento problém, zda je něco od přírody, nebo zda to je podle zákona, nebo spíše na základě úmluvy, tento problém je starší než sofisté. To by celkem vysvětlovalo, že jim chtěl upřít prvenství, které jim třeba možná právem mnozí [nesrozumitelné].

Rozlišování mezi tím, co je od přírody a co je naproti tomu lidským výtvořem, přetrvává dodnes. Obvykle se proti přírodě staví takzvaná kultura. Ale my zas nevíme všechno, co je kultura. Prostě zbrojní průmysl těžko zahrnovat do kultury. Ale je to umělý výtvor, to není od přírody, to je jasné. Čili musíme si uvědomit, že ta kultura je chápána tady v nejširším smyslu. No a přetrvává toto rozlišování mezi tím, co je od přírody a co je lidským výtvořem, přetrvává navzdory tomu, že je zatíženo po celou dobu některými vnitřními rozpory a některými potížemi s důsledky. Například my víme, že jsou jisté analogie mezi tím, co dělá člověk a co dělají některá zvířata nebo i rostliny. Například rostliny, to je báječný chemický průmysl. Lidský průmysl vlastně jenom ztechnizoval to, co se najde i u těch rostlin. Jenomže člověk ještě nedokáže technicky zvládnout všechno to, co dokáže rostlina. Ale dříve nebo později to dokáže, napodobí, vynajde nějaké analogie a tak dále. Ale je to i nápadnější, že třeba my bychom samozřejmě považovali za bez diskuse, že za něco umělého... co je od přírody a co je umělé, že? Tak umělé je nepochybně stavět přehrady na řekách. No, ale bobři to dělají odedávna. Proč, když to udělá bobr, je to od přírody, a proč

když to udělá člověk, tak je to od člověka? Proč to je ne od přírody, nýbrž uměle? Ten bobr to taky udělal uměle. Tam by to většinou nevzniklo. Tu a tam se stane, že se to stane od přírody, to jest nějaká velká vichřice smete nějaké velké lesní velikány do říčky, tam se nastaví na sebe, teď nějaké bahno tam to trochu ucpe a najednou vznikne jakýsi rybníček, jakási tůňka. No a teď to je od přírody. Ale když to udělá bobr důmyslně, přesně jak, zubama nahlodá ty stromy přesně, aby padly tak, jak potřebuje, proč to není umělé? To je přece jasně umělé.

A my to... rozumíte, celý ten rozdíl je vlastně nedomyšlený. My nevíme, proč to, co udělá člověk, není od přírody, když člověk sám je od přírody. Nebo není? To je ta celá věda se snaží ukázat, že není od stvoření, není já nevím co, že to nestvořil Pán Bůh v šesti dnech, nýbrž že to má svůj vývoj, že to všechno... A teď najednou tím se ztratí důvod pro rozlišování, co je od přírody a co není od přírody, když ten člověk je také od přírody naposled. Proč tedy?

Proč se bouří ekologové, proč se bouří proti nejrůznějším aktivitám a pořád mluví, že ta příroda musí být... Vždyť už ta příroda prostě snad nikde na světě, zejména v Evropě, neexistuje. Není příroda od přírody, neexistuje. Všechno, co známe jako přírodu, už je kultivováno, všechno už nějakým způsobem je upravováno a obhospodařováno člověkem. Nám už tady neběhají zubři, aby je nějaký Bivoj nebo divocí kanci... aby je nějaký Bivoj mohl odněkud přinést. Co to přinesl ten Bivoj? Někdo jiný přinesl zuba, to byli nějakí páni z Pernštejna, nevím, jak to tam bylo na začátku, ale prostě zubři tu už nejsou. Ti kanci tu jsou čistě proto, že je pěstujeme, že je necháme a nevystřílíme úplně. Celá řada šelem tady neexistuje. Některé pak se ukázalo, že potřebujeme, třeba lišky potřebujeme nechat, protože jinak *myxomatóza* zlikviduje veškeré králičstvo, protože ta liška to chytí včas. A potom teda ovšem lišky zas dostávají vzteklinu.

Jsou... a teď v té přírodě je to všechno navázáno na sebe a my jsme do toho zasáhli a už nikde to není, kromě v nějakých ještě zemích, kde v nitru Amazonie nebo v nitru Austrálie ještě jsou místa, kam člověk nešáhl, která jsou od přírody. A jinak většinou už to není od přírody, vždycky to je už nějaká úprava. Takže to, pro co horuje Rousseau, pro co horují ekologové a tak dál, to už není příroda fakticky. To je prostě jich vybájená ideologie o tom, jak by příroda vypadala, kdyby... A není to pravda. Vždyť příroda je džungle, to je zákon džungle. To není nic tak krásného, do čeho se člověk ubere, aby... Tam naopak musí dávat pozor na každý krok a jde neustále o život. To je příroda.

No a této přírodě se člověk odcizil. My teď musíme zjišťovat jak, odkud to je. Tak tady vidíte tady například jeden z vážných problémů, když mluvíme o přírodě a přirozenosti, jeden z vážných problémů, který zůstává nevyřešen. Není na to odpověď žádná, na kterou bychom se mohli obrátit nebo o které bychom se mohli domluvit a tak dále. Prostě necháváme to být, necháváme to nevyřešeno. To je nefilosofické, nechávat to nevyřešeno. Filosof se musí pokusit to nějak vyřešit a proč? Ne proto, že by se domníval, že pak to všechno bude jasné. Nýbrž on chce podat řešení s tajnou nadějí, a to jsou ovšem samozřejmě, jak to vždycky říkám, že jsou ti lepší filosofové, s tajnou nadějí, že udělá poprvé velký omyl, který před ním ještě nikdo neudělal, a že posune poznání o to, že budeme znát další nový omyl, což je strašně důležitá věc. Proto se musí pokoušet filosof o řešení, aby mohl klást další otázky.

To je jeden z důvodů, proč se musíme tím ve filosofii zabývat. Já pak přejdu k teologii, proč to má zabývat vás. Já už vidím, že některé to trochu otravuje.

Tedy, došli jsme zatím k tomu, že jsou nejasné důvody, proč považujeme člověka, totiž sebe, za jedinou bytost ve známém světě, jejíž činnost už nepovažujeme za přírodní záležitost. Všechna zvířata považujeme za pouhá zvířata, jejichž činnost je dále jenom přírodní záležitost. Jedině člověka nepovažujeme za zvíře, jehož činnost by byla prostě přírodní, nýbrž to už přírodní není. Proč? To je otázka, která je před námi, když mluvíme o přírodě, přirozenosti v tom našem smyslu.

Abych tuto myšlenku absurdní dovedl do konce, tedy pokud dojde k tomu, že lidstvo zaneřádí tuto planetu takovým způsobem, že vyhubí samo sebe a ještě mnoho jiných organismů... všechny asi nedokáže, zas tak mocný člověk není, ale vyhubí jich hodně. No a to už se stalo mnohokrát na této planetě, že došlo k obrovským katastrofám. Myslím, že člověku se nepodaří udělat katastrofu ještě větší,

než byly v minulosti. V tom případě teda opravdu člověk je vděčná bytost, omezená bytost a nedokáže tak strašně zamořit... A když už tam zamoří jenom zemi, ale ne celý vesmír, tedy jeho možnosti jsou omezené. Jako brát to s takovou strašlivou tragédií není nezbytné, zvláště když vzpomeneme na blahého nebo nebohého, jak říkají Slováci, nebohého Bedřicha Engelse, který říkal, že to samozřejmě tady všechno vyhyne a tak dál dříve nebo později, ale to nás vůbec nevádí. My koukáme k těm zářným, protože to, co tady vyhyne, tak prostě ve věčných kolobězích vesmíru se zas objeví někde jinde znova a zas to bude a tak dál. Taková útěšná myšlenka, že? tedy to je ten pohled přírodní. Když chceme přírodu zachránit, ona se zachrání sama. Ten vesmír to má prostě tak krásně zařízeno, že my opravdu nemůžeme zamořit nic než jenom tuhle planetu. V nejhorším případě možná ještě Mars nebo Venuši, ale dál už těžko. Celou galaxii zaneřadit svinstvem, to nedokážeme, a ty další galaxie, kterých jsou miliardy, to se ani nepozná, že tady je to trochu takhle zaneřaděné.

No a takže po té stránce, proč mít takový ideologický tik, že pořád člověk nesmí do té přírody, že máme dělat rezervace, což jsou samozřejmě pěstované parky, poněvadž jakápak rezervace, když se tam nesmí – rezervace přírody, tam se nesmí rvát jeden s druhým, tam prostě budou všichni k sobě hodní. To není rezervace, to je ráj, jenomže lidsky udělaný, tedy nedokonalý. Ale jinak to je přesně ta perspektiva – oni si to nepřiznávají –, perspektiva je, že tam budou pěstovat toho baziliška s tím beránkem a děťátko sáhne do jámy baziliškovy bez obav, že by přišlo o ručičku a tak dále. To je vlastně ta sekularizovaná perspektiva starozákonní.

Ale příroda je úplně jiná. A ta příroda – když ji člověk vyhubí, tak když spadne kometa nebo nějaké jádro komety nebo spadne nějaká velká část něčeho, no tak prostě katastrofa jak bejk. No a to je pořád příroda. Jako proč to není také přírodní katastrofa, že se tady vyskytli lidi a udělali takový maglajs? To je také přírodní katastrofa.

Svým způsobem někteří filosofové tohleto připravovali. Ještě nevěděli, co všechno v dvacátém století bude, ale takový Bergson tedy, ten je přesvědčen – nebo aspoň psal, že je přesvědčen –, že to je omyl matky přírody, že tady jsou lidi, kteří myslí. Myšlení že je největší omyl přírody, že ta správná cesta je instinkt, a proto budoucnost na této planetě má hmyz a ne savci. Zase, já nevím, jestli to už někdo řekl před ním, ale asi ne.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...o které teď můžeme prokazovat, že je vadná. A není to snadné to prokázat. Tak to kvůli tomu musela být formulována. Když ji neformulujete a zůstane to v podobě nějaké nálady, nějaké skepse nebo něco takového, tak co s tím? Musí být formulována. A musí být formulována tak inteligentně, jako to udělal Bergson. Bez racionálně, bez myšlenkově sevřeně prokazovat, že myšlení je slepá ulička. To je naprostá nádhra. Jenom chci něco říct.

Tedy myslím, že tenhle rozpor, tento druhý rozpor týkající se vysloveně člověka, už ne toho, co člověk dělá a co je od přírody, nýbrž zda člověk sám je od přírody, nebo sám sebe udělal. To zas víme, že ve vývoji člověka z opice, zas Engels, tady to zbytečně připomínám, vy o tom nic nevíte, my jsme to měli ještě teda, jsme to museli citovat takřka z paměti.

Tam je ta možnost, že člověk se stal člověkem, že si začal hrát na člověka. To je zas ta myšlenka hry. Zase doporučuji, abyste si někdy přečetli jednak Huizingu – nebo *Huizingu*, jak oni říkají – *Homo Ludens*, v překladu do češtiny vyšla v Mladé frontě kdysi. Anebo Finka, který vyšel v minulých letech. A máme také českou knížku o hře od Jiřího Černého. To je zajímavá myšlenka, hra vzata filosoficky.

Ta má takové určité, ono to má některé šílené možnosti. Například – a to jsme nemluvili o hře – měli za to, že všechno, co vidíme kolem sebe, například vy vidíte mě a sebe navzájem a já vidím vás, je všechno pouhé zdání. Ve skutečnosti jen atomy a prázdno. A ty atomy padají shora a tak dále. Co to znamená? Že my si hrajeme na to, že žijeme.

A ve skutečnosti jen atomy a prázdno. Ty nežijí a hrají si na život. Na život opravdu spíš těmi atomy, nebo je to tou hrou? No přece jde o tu hru, ne o ty atomy. Ty atomy jsou ukradené. A že si atomy na nás hrají, že si atomy hrají na život, no to je strašně zajímavé. To znamená, že oni nejsou tak mrtví, jak by se zdálo,

oni si hrají. Oni předstírají, že žijí. A není předstírání života vlastně život? Jak můžeme říct, že je to pouhé předstírání? A tohle platí na všech dalších rovinách. Když si začnou opice hrát na lidi a budou to dělat velmi věrohodně a do všech důsledků, tak to budou lidi.

Co je dáno v člověku, že není nic než člověk? Nic. Narodí se, jenom teda samozřejmě jsou některé přírodní – my k tomu ještě přijdeme – jsou některé přírodní zvláštnosti, ale to necháme na později, že vlastně člověk vybočuje, skutečně i z přírodovědeckého hlediska vybočuje z řady přírodních tvorů. Ale to je až velmi pozdní poznání.

Ten vlastní problém zůstal strašně dlouho neformulován a zejména neřešen. A my to musíme tedy vzít vážně a týká se to velice přesně té otázky *fysis*. A přišli s tím Řekové. Čili my jsme se dostali právě s tou *fysis* jsme se dostali do potíží myšlenkových. A nevíme, co s ním, my jsme tím zatíženi. My to rozlišujeme pořád, že tady je něco od přírody, něco umělé, a vlastně to je myšlenkově nedoložitelné.

Co je vlastně umělé? Není vůbec život umělý, když je to pouhá hra atomů na život? A od přírody by byly atomy? No jo, ale atomy jsou od přírody? Vždyť je to ta hra elektronů s jádrem? A jádro je hra kvarků a já nevím čeho a kvarky, to je hra nějakých těch superstrun. Co je vlastně od přírody? To je problém. Čili my jsme tady zavaleni jedním problémem, který nám naočkovali Řekové, a nevíme, co s ním.

A pořád to užíváme. Zejména užíváme těch slov a už vůbec nevíme, že jsme se odchýlili. Například už jenom to, že slovo příroda je věrnou nápodobou latinského *natura* a řeckého *fysis*, protože tam je v kořenu to rození. *fysis* souvisí s *fyen* a *fyesthai*. My se k tomu vrátíme. *natura* souvisí s *nasci*, *nascor*, *nasci*, *natus sum*. Jestli se trochu ještě pamatujete z latiny, měli byste si to doplňovat.

Čili příroda je to, co je při narození, už tady, čím je člověk vybaven při narození. A teď si představte, že my pod slovem příroda rozumíme tento vesmír, o kterém vůbec nevíme, jestli tam ještě něco žije kromě na této planetě.

Pro nás přírodní věda je fyzika, která s životem nemá co dělat, a jmenuje se to od *fysis* fyzika. A my to vůbec nevíme, mluvíme jak slenci. To je Babylon, to je zmatení jazyků. Mluvit a nevědět, co říkáme. Takže je to zatížení jazykové a je to ve všech jazycích. My máme ještě slovo příroda, kdežto ve většině evropských jazyků je to odvozeno z latiny: *la nature*, *nature*. Nechme stranou ty jihoevropské, španělštinu, portugálštinu, tam všechno to je z latiny.

Takže tady vidíme, že jsme na jakési nejisté půdě. A teď do toho přichází pro vás teologie, ale tedy samozřejmě já se cítím solidární s vámi, ubohými teology, že se učíte, co to je monofyzitismus. Tam už vůbec nemůžete jít k těm starým myslitelům. Co to je vlastně *fysis* pro monofyzity, nebo co to je božská *fysis*, když Bůh se nenarodil? Bůh Otec se nenarodil. Jak může mít tedy nějakou *fysis*?

Takže tady vidíte, že i pro vás teology to má význam. Prostě musíte si v tom udělat jasno. Jinak se budete pohybovat v tomto světě jako ti spící, co mají svůj svět, ale každý svůj, a s těmi druhými to nemají mnoho společného. Jenom bdící mají společný svět, kdežto spící mají každý svůj vlastní, říkal Hérakleitos. A měl hlubokou pravdu.

I když samozřejmě ty světy se trochu prostupují. Mně se dnes zdálo o člověku, kterej žije, a když jsem se probudil, tak najednou mě zamrazilo, že ta radost, kterou jsem měl z jeho obrácení, jakožto Šavla v Pavla, byla pouze ve snu. A z něj toho filosofa neudělala. V tom snu to bylo na dobré cestě. Že asi už to bylo na dobré cestě.

Tedy, teď aplikujme tu třetí skupinu rozporů, aplikujme ten rozpor mezi přirozeným a nepřirozeným ne na člověka celého, nýbrž na vnitrolidské záležitosti. Tedy ne, zda člověk je od přírody, a nebo není od přírody, poněvadž to je neřešitelné. Zřejmě něco v člověku je od přírody, ale není toho moc – podle toho, jak koho a jak to kdo chce vidět. Ale přece jenom být člověkem znamená nebýt pouze od přírody. Když je někdo příliš od přírody, tak ho nazýváme neandrtálcem, nadávkou. A už neandrtálci nebyli od přírody jenom.

Takže jaksí, když dýcháme, to je naše aktivita. Samozřejmě i když spíme, tak ono nám to dýchá. A je to aktivita taková zvláštní, že ji můžeme ovlivňovat, ale zároveň, když ji neovlivňujeme, tak ona funguje. Dokonce ji můžeme také ovlivňovat tak, že vůbec přestane.

A ti jogínové to prej umějí, že prostě přestanou dýchat, někde se dají do nějaké hrobky a pečlivě to zamažou, aby tam vůbec vzduch nemohl, a po dvaceti letech je vyhrabou a oni začnou dýchat. Nebo já nevím po jaké době, ale to se teď nosí tyhle ty zázraky. Ale není to jenom současnost. Za války, to byla jiná taková krize, tak taky o tom psali někteří, například Herčík o tom psal v knize *Život na rubech* a podobně, o tom, jak ti jogínové běhají ty [nesrozumitelné] a podobně.

Něco v člověku je, nebo v lidských aktivitách je, co ovlivňovat nemůžeme, nebo jen obtížně. Takový drastický příklad je, že když děláte chybu v logice, tak se můžete naučit se těch chyb zbavit. Prostě ovládnete logiku, a pak víte, že i když vám třeba to myšlení samo udělá chybu, tak vy hned rozpoznáte, kde je chyba, poněvadž znáte logiku, a opravíte tu chybu. To jest opravíte sami sebe.

Ale když děláte chyby v trávení, tak ani nejlepší lékařské knihy vás nenaučí líp trávit. To je jaksi jasný rozdíl. Že něco prostě člověk neumí, musí čekat, že ono samo. Když se říznete, tak neumíte prostě jenom vůlí to hned zacelit. Musíte počkat, až to sroste, ono to má čas. Není to hned, nejdřív to bolí, musíte tam nějak tomu pomáhat, ale v podstatě je to jako když zasadíte semínko. Vy nemůžete vypudovat strom. Zasadíte semínko a čekáte, až poroste. Tak podobně, když se říznete, tak trochu to očistíte, aby se tam nic nedostalo, dáte tam nějakou hojivou masť nebo něco takového, eventuálně lékař vám to sešije, když je velká rána, a pak musíte čekat, až se to vyhojí.

Tam ty rozdíly jsou naprosto jasné. Tohle, tenhleten růst, v čem spočívá, že se vám to vyhojí? Že se tam dělají, rostou, dělají se buňky a srůstá vám vazivo. Ten růst, růst se řekne řecky *fýesthai*. Od toho máme třeba patologii rostlin, se říká *fytopatologie*. Mořský plankton, jestli víte, co to je, to jsou ty všelijaké věci, co plavou v moři a co se tím živí třeba velryby, ale zejména malé ryby. Tak se dělí na *fytoplankton* a *zooplankton*. To je to, co se vznáší v těch vodách. Jedno je *zoon*, to je živočišná říše, a pak druhé je *fyton* – *fyton* znamená poukaz k rostlinám.

Ovšem poukaz k rostlinám... co to je rostlina? Rostlina je to, co roste. To znamená, i živočich je rostlina. To už my nerozlišujeme. My nevíme, že rostlina je to, co roste, a to znamená, že každé zvíře roste taky. Když je malé, tak vyrostě, tím pádem by to měla být rostlina. Stromy taky nerostou do nebe, rostou, ale taky kytky prostě vyrostou, vykvetou a končí. V češtině rostlina znamená to, co roste. Podobně tedy *fytoplankton* by znamenal to, co vyrostlo. Správně by se to mělo vztahovat ke všemu, co roste, s výjimkou krystalů, které rostou, ale jinak. Taky rostou, ale jinak. Zas už musíme rozlišovat.

Tedy, jestliže my dnes pod slovem příroda rozumíme všechno, tak v tom všem ten život je jakási výjimka. My především myslíme na to neživé. Veškerenstvo, to je vesmír, to je především to neživé. A ta živá oživená planeta, ta biosféra kolem Země, ta je něco podobného jako noosféra (dnes internet třeba, ale který já ještě chápal tak, že to je takové společenství myslících). To je něco, co je jakousi výjimkou v tom vesmíru zatím. Nevíme, že by to bylo běžné. Takže my v tom slově už jsme taky někde vedle.

Ale teď zpět k tomu kořenu *fýein*, *fýesthai*. My vlastně si neuvědomujeme – a já jsem teď, když jsem hledal, co by se mohlo doporučit na dějiny filosofie, tak jsem četl různé školní úvody – a skutečně jsem nenašel jedinou knížku, kde by se připomínalo, že třeba Táletova voda, Anaximenův vzduch, Hérakleitův oheň nebo čtyři prvky Empedoklovy, že nemají *fýsis*. Ale kde by ji vzali, když se nenarodili a dokonce ani nevznikli a jsou věční? To, co je věčné, nemůže mít *fýsis*. Že? To je zase připomínka k tomu, jak vlastně nevěděli na koncilech, o čem mluví, když heretizovali *monofysitismus*. I když tam šlo o něco jiného, že? Ale prostě ani jedna ze stran nevěděla pořádně, co to *fýsis* je, a hádali se o to. A nevymezili to.

A teď tedy zpět k tomu, co jsme už tu měli: člověk uvnitř, že? Tak tím jsme začali, že má člověk třeba modré oči, nějak tráví, že? Dobře nebo špatně, dá se to vylepšovat lékařsky; když se to nedá, tak umře. Někak myslí. Já přeskočím, že někak myslí. To zas nevíme, jak to vzniklo. Ale někak myslí. Je myšlení od přírody? Hloupé myšlení ano. Ale správné myšlení není od přírody, protože má nějaké normy. Že? Má trávení normy? Tam má pouze sankce, že? Prostě když špatně tráví, tak organismus hyne, až umře. Jsou nějaké normy? To stanovují doktoři, že? A ti se mohou mýlit, že? Samozřejmě. Nebo to stanovují dokonce nedoktoři, ti se nejspíš mohou mýlit. Tak když se někdo rozhodne být vegetariánem, že? No, tak prostě to je rozhodnutí, které je třeba nějak vzít na vědomí. Nemá cenu zavírat lidi do vězení, protože jsou

vegetariáni. To je nesmysl, ale nesmysl je být vegetariánem. Protože to je proti přírodě. Jo? Když vezmeme, že rozhodující je to, co je od přírody. Od přírody má člověk nejenom stoličky, kterými rozmělnuje zrní, ale má také tesáky, kterými kouše a vykusuje ze zvířat, která ulovil, vykusuje kusy masa ještě dříve, než se naučil to vařit nebo péct. Od toho je má, na co by měl tyto zuby? Kráva nemá tesáky, špičáky nebo něco takového nemá. Člověk má. Tedy je jasné, že člověk je svou podstatou, dokonce více než opice, více než primáti – primáti, jak víme, nejsou zcela vegetariáni, i když převážně ano. Ale tu a tam se přizívají tou myšičkou, a to je vzpomínka na tu dobu, kdy ustoupily ledovce a opice se přemnožily a některé z nich slezly ze stromů, že? Od té doby se říká, že nedávno slezly ze stromů a vydaly se do savan, kde prostě nebyly banány, nevisely tam, ba tam nebyly ještě ani stromy. Tam byly jenom traviny, že? A v tom nějaký chroustí a tu a tam myšička a musely se začít žít tím, co tam bylo. Z toho důvodu prostě třeba embryonální vývoj primátů vypadá tak, že v jisté době se jim srovnají chodidla, ztratí ten vratný palec u nohou, to jest přesně řečeno u zadních rukou, u zadních noh – u zadních rukou, mají přece čtyři ruce – ztratí je a potom se jim to zase vrátí. A je to jakýsi záznam toho vývoje, kdy opice slezly ze stromu a musely chodit po dvou a házet kameny po těch myšičkách, aby se uživily. Poněvadž jim ta tráva prostě nestačila. Také to zkuste, když jste zvyklí na banány, se pustit do trávy, že? To musí být člověk od začátku kráva anebo koza.

Takže tohle je společné všem primátům včetně člověka. A pak přišla nová doba ledová, kdy většina těch primátů uhynula, část se vrátila zpátky do těch teplejších končin a naučili se zase lézt po stromech, takže ztratili tu rovnou chůzi, tu *bipedii*, a prostě museli mít vratný palec, aby se zase chytali i zadníma rukama. Jo, to je teď správně, aby se chytali větví. A pak tam byly takové zarputilé opice, které řekly: „A zpátky nejdeme.“ A teď ale byla zima, tak se musely naučit pracovat s ohněm, zalézat do jeskyní a tam si to trochu přitápět a chytat velká zvířata, poněvadž ta malá v zimě zalézají. Ta velká nemohou zalézat do děr, takový mamut nemůže vlézt do jeskyně, nebo většinou ne, když není dost velká. Takže to jsou lidé. To jsou ti, kteří se nevrátili. Mně se to strašně líbí, i když možná antropologové dneska už říkají něco jiného; toto je vyčteno z antropologie mého relativního mládí. Mně se to moc líbí, protože to odpovídá zase tomu biblickému, že jenom pes se vrací k vývrátku svému. Prostě a dobře, ty potenciální lidi, kteří se lekli toho strašného mrazu a vrátili se tam, odkud vyšli, tak byli zakleti do primátů. Kdežto ti primáti, kteří se postavili na zadní a řekli: „A ne, my to musíme vydržet a přečkat a přežít,“ tak se z nich stali ti majitelé zaslíbení a stali se z nich lidé. Možná, že to tak není, ale je to aspoň pohádka přinejmenším.

Tedy tady vidíme, že najednou to, co dělal nějaký primát – a u člověka to už tak také bereme – prostě mělo vliv na to, čím člověk byl. My to známe běžně. Například nikdo se nerodí jako Lendl, jako vynikající tenista, že? A když se Lendl narodil, tak nebylo možno zjistit, že je to vynikající tenista. A kdyby býval necvičil – možná, že ho strašně ničili rodiče, že ho nutili, víme, jak to dneska vypadá s krasobruslením a tak dále, rodiče jsou šílení a chtějí mít ze svých dětí světové mistry a dělají to jenom kvůli nim, kvůli jejich štěstí a tak dál, ty děti přijdou o dětství, a pak několik let vítězí někde, až se prodají, pokud nejsou příliš poškozené – tak my víme, že to, co člověk dělá, má vliv na to, co je. Když někdo hodně hraje tenis, tak má šanci, že se stane dobrým tenistou. V žádném případě, když nehraje, tak se nemůže stát dobrým tenistou. Čili souvisí to. Samozřejmě někdo se může snažit, jak chce, a nestane se tím dobrým, to jsou ještě další předpoklady. Nicméně jedním z nich je to, co člověk dělá. A to znamená, že najednou se nám mění celá věc, že člověk není to, co je vždyť člověk je taková zvláštní bytost, která především má šanci se něčím stát. Ona tím může a má být. Ale taky nemusí. A člověk může jít také cestou, kdy prostě jde zpátky ke zvířeti. A i to je zvláštní, že člověk není zvíře a nemůže se zvířetem znovu stát, že když se stává zvířetem, tak se stává něčím horším než je zvíře. Že najednou člověk už není zvíře. Něco se stalo. Něco se stalo.

A teď je otázka co. A to je potřeba tedy analyzovat. My se k tomu nemůžeme vrátit, jako se v *astrophysice* nemůžeme vrátit k tomu, jak vznikl vesmír, ale přesto se to dá simulovat na počítači. To je poměrně jednoduché, tam šlo o atomy a nějaké *subatomární* částice a *kvanta* energie, a s tím se dá ještě poměrně slušně pracovat. Samozřejmě ty počítače budou muset být ještě nesmírně výkonnější, aby se

dal simulovat třeba vývoj organický. Já myslím, že to není nic proti ničemu, to se může podařit. Já nevím, proč by se to mělo zakazovat. Naopak, my teprve tím poznáme, jak Pán Bůh tvořil člověka, nebo jak tvořil zvířata, rostliny a tak dále. Mně šťve, že vy teologové se spokojíte s tím, že většinou, že prostě to je všechno stvoření, to pro vás končí. A jak to Pán Bůh tvořil, to vás nezajímá. To je *farizejství* po mém soudu. Jestli opravdu chcete tvrdit, že to je stvoření, no tak ale musíte něco vědět aspoň v rámci současných znalostí, jak to teda ten Pán dělal, ten Pán Bůh dělal. A tedy neulehčovat si to tím, že prostě řeknu, ono to bylo. To je nesmysl. Dělal to miliardy let a rychleji to zřejmě nešlo, proč by si s tím tak dlouho hrál? To je potřeba vzít vážně.

A nesnáším, když někdo, jako třeba u nás Moravec, já mu musel tohleto povědět – vy jste měli v ruce tu knížku, co nám s Trojanem věnovali, tak tam byly různé příspěvky a Moravec tam prostě tvrdí věc, která je teda nejmíň takových čtyři století už zastaralá, a sice že evangelium a věda se nemohou dávat dohromady, že to jsou každá jiná, jsou prostě dvě pravdy. To je hrubý omyl. Já držím Komenského, nevím, co drží on, já držím Komenského, že prostě jsou ty tři knihy, v nichž musíme číst a jenom jedna je Bible a druhá je příroda, že v té přírodě musíme číst. Celý středověk byl o tom přesvědčený a ještě Komenský teda, poslední biskup Jednoty bratrské, na kterého přinejmenším by moje církev měla navazovat a celá řada dalších církví, prostě tohleto drží.

Čili zase, to není věc, která se netýká teologů. Jenom je potřeba v tom udělat jasno. A ono je to velmi jednoduché to říct, že to je jedna, že buď budeme žvanit vědecky nebo zbožně. Pak každé ten *postmoderní* flanc, že pravda je záležitostí režimu řeči. Když mluvíme zbožně, režim řeči je ovládán zbožností, tak tam můžeme klábosit nesmyslnosti, které vědecky neobstojí, ale to nevadí, poněvadž když budeme mluvit ve vědě, tak zas tam nemusíme být zbožní. Já proti tomu držím Rádla, který říkal, že pravda je najednou správná, mravná i zbožná. A když jí není, tak to není pravda.

Takže to je jenom zase *extempore*, jak to tedy vypadá v tom člověku. Po mém soudu je příroda v člověku odpřírodněná z velké části. Ne úplně. Ale všimněte si, že třeba v nejstarších mýtech převyšují témata, která se týkají jídla, zabíjení zvířat a sexuality. Je to něco, co je od přírody. A přesto ty mýty se s tím strašně zabývají, protože je potřeba to zkultivovat. A já se obávám, že tohleto zapomíná doba, která romanticky nebo *postromanticky* opěvuje přírodu, chce se vracet k přírodě a zapomíná, že právě ty nejdůležitější přírodní funkce, kterými je člověk vybaven, musí být zkultivovány, jinak že vedou ke strašlivým věcem.

Tedy, a já v této věci držím Marxe, abych vás tady zaprovokoval, mladého Marxe pochopitelně, nikoliv Marxe *Kapitálu*, nýbrž Marxe *Ekonomicko-filosofických rukopisů*, *manuskriptů* především, který říká – ono to tam takhle jasně není, ale přečtete si to a uvidíte, že tohle je jeho způsob myšlení – že vlastně cílem člověka je humanizovat přírodu, polidštit přírodu. A že to může udělat jedině, když nejdřív polidští sebe. A že zároveň sebe nemůže polidštit, aniž by polidšťoval svět kolem sebe. Že člověk polidšťuje sebe tak, že polidšťuje tu nejbližší přírodu kolem sebe a sebe když polidští, tak polidští celou přírodu. Perspektiva to je ta země zaslíbená, Marx je vnuk rabínů. Ta země zaslíbená, to je příroda, která je polidštěná. To je zase dobro-starozákonní, protože to je právě to, jak to pacho látko povede toho parduse a to telátko a jehňátko nebo co to tam je, a neohroženě sáhne do jámy baziliškovy a tak dále. To je ono. Příroda... a to je zas zkušenost. My můžeme tímto způsobem polidšťovat, ve skutečnosti se tomu říká domestikovat, různá zvířata.

Já jsem zažil toto léto, jsem zažil smrt psa. U které jsem musel asistovat, protože jsem musel psa v srpnu odvézt k lékařce, aby jí dala injekci a rychle ukončila toto trápení. Pes už se takřka nemohl hýbat. Najednou se to zhoršilo. Najednou vidíte v těch posledních fázích, a já jsem to zažil už u kocoura jednou, jak to zvíře k vám vzhlíží jako s žádostí o pomoc. To je dobře možno přechíst v tom chování, v tom pohledu, v tom zanařikání. Něco od vás chce. Chce pomoc. To v přírodě neexistuje, že zvíře chce pomoc od člověka. To se najednou něco děje, to zvíře prostě nejde k jinému zvířeti, nýbrž jde k člověku. Samozřejmě za předpokladu jisté historie, že teda k tomu člověku má... nejde ke kterémukoli člověku nevím, jak to bylo s tím lvem a Bruncvíkem, že by teda lev si vyhlídl Bruncvíka nebo Bruncvík si vyhlídl

Iva. Ale ta zkušenost tu je, že člověk je zároveň jakýmsi tvůrcem atmosféry, tvůrcem jakéhosi světa, do kterého ta zvířata domestikovaná chtějí aspoň předníma packama vlézt.

Uvádím vždycky, to už všichni neznáte, za mého mládí a ještě za války pošta fungovala tak, daleko lépe než dneska, ale pomocí koní. Koně, takoví krásní koníčkové, dva koníčkové táhli takový ten poštovní vozejk. A bylo běžné, že vždycky někam dojeli s balíkama. Dojeli a teď ten kočí pošťák slezl, opratě tam zavěsil, koně věděli, že mají stát, on taky zabrzdil, šel dozadu, otevřel ty dveře, vybral ty balíky, nesl je do schodů, tenkrát se dokonce s dopisy chodilo až do třetího patra.

A co udělali koně? Já jsem si toho všimal, mě to úplně přitahovalo. Koně většinou, ne všichni, oba koně, ačkoli pro jednoho to bylo velmi [nesrozumitelné], předníma kopytama šli na chodník. A teď s těma kopytama na chodníku koukali, kdy se zase vrátí ten jejich kočí. To se dá vykládat různě. Já jsem to vykládal tak, že oni chtěli ukázat těm koním, co nebyli poštovní, že ty druhý koně na tom chodníku nemají co dělat, kdežto oni můžou, poněvadž jsou poštovní. To znamená, můžou předníma... Já jsem neviděl pivovarského koně, že by to udělal, tohle jsem viděl mockrát.

Takových případů je mnoho. Tedy člověk není individuum, ale člověk je jakýsi lidský svět. A do toho lidského světa ta zvířata opravdu mohou být vtahována, a nejen vtahována proti své vůli, ale oni tam spějou, mají tendenci se polidštit. Nebýt toho, nebyla by možná domestikace. To by bylo jenom krocení, ale ne domestikace. Pokud jste z venkova, tak sice už to hodně bylo narušeno, ale že kráva bývala – přinejmenším babička vaše to bude říkat – kráva bývala takřka člen rodiny. Všecky krávy měly svá jména a znaly hospodáře svého.

Tedy to je důležité a tohleto začíná nebo přinejmenším je nerozlučně spojeno s tím, že člověk domestikuje, přesněji řečeno humanizuje, polidštuje sám sebe. A jak může sebe polidštovat? No jak se stává tenista tenistou? Tím, že hraje tenis. Jak se může člověk polidštit? No tím, že si začne hrát na člověka. Že začne jednat lidsky. Že to je jakési... já vím, že Souček vždycky říkal: Pozor, pozor, není to jednoduché říct přesně, co to je farisejství. Nesmíte si to plést s tím, že jde o pouhé předstírání. To je hlubší záležitost. Protože něco předstírat je taky určitá forma, jak se tím stávat.

Z toho důvodu jsou ty známé: nevěříš, padni na kolena, modli se a začneš. Takovou vnější prostě udělat nějakou takovou věc. Neříkám, že s tím souhlasím. Důležité je, že člověk se stává člověkem, když jako člověk jedná. A k tomu patří ještě druhá věc, tou se budeme zabývat dál. Já jsem to chtěl dokončit ještě i k tomuhle, tak to aspoň řeknu. Příště bychom měli mluvit spíš o tom *logu*.

Člověk se stává člověkem nejenom, když sám jedná jako člověk. Ale ještě dříve, než může jednat jako člověk, tak se tím člověkem musí stát. A nemůže se jím stát, když ti druzí s ním nejednají jako s potenciálním člověkem. To je to, proč jsem zdůrazňoval, že jde o jakousi atmosféru lidskosti, lidství, která přitahuje i zvířata, ale nanejvýš přitahuje malé děti. Malé děti se rády stávají lidmi. Mají tendenci se stát. My je nemusíme skopávat do [nesrozumitelné], my je nemusíme zkrotit, aby byli lidmi. Oni rádi. Matka nemusí rákoskou nutit své dítě, aby se učilo česky. Jak se to pak musí dít s němčinou nebo klavírem nebo co takového.

Dítě je celé nadšené, že se dostane do kontaktu s těmi rodiči, nejprve s matkou a tak dále. Prostě tahleto nakloněnost k tomu lidskému světu, ta je vlastní nejen těm zvířatům, jak jsme řekli, ta trochu, ale zejména je vlastní malým dětem. A malé děti se stávají lidmi v pravém slova smyslu pouze, když se s nimi jako s lidmi počítá ještě než se narodí, a zejména když se narodí.

A tohleto je můj argument proti té sverepé, tomu sverepému útoku proti umělým potratům, který zároveň s tou oprávněností přináší naprosto falešnou ideu, totiž že člověkem se člověk stává při splynutí gamet. Že už od té chvíle, co vajíčko je oplodněno, je to člověk. Mě to strašně dráždí, protože jako s lidmi musíme počítat s generacemi, jejichž rodičovské generace se ještě nenarodily. My jsme odpovědní za další a další generace, a ne jen za to, kde dojde zrovna k nějakému oplodnění. My jsme odpovědní za to, co ještě není, ne co už je. Prostě mně to připadá příliš málo radikální. A zejména proto, že to brzdí tuto odpovědnost.

Jestliže tato odpovědnost se vezme vážně, pak je to druhořadá záležitost, jak to vypadá například s

otázkou kontroly početí, kontroly porodnosti. Prostě a dobře, to, co se stává v současné době jakousi zaklínací formulí z *Vatikánu*, že to všechno je prostě od zlého, znamená neodpovědnost vůči příštím generacím. Je lépe odmítat prostředky kontroly, než se starat o to, aby neumíraly děti?, protože nemají dost potravy? Tady je jasné vidět, jaké meze má ta ideologie, která mluví proti vší kontrole. Proč tady není nějaký protest proti tomu, že hynou stovky tisíc malých dětí hladem každoročně, a místo toho se protestuje vehementně proti kontrole porodnosti? Tady je potřeba, tohleto polidšťování světa znamená promyšlené polidšťování, a ne dodržování nějakých pravidel. A o tom budeme mluvit tedy až v tom *logu*.